

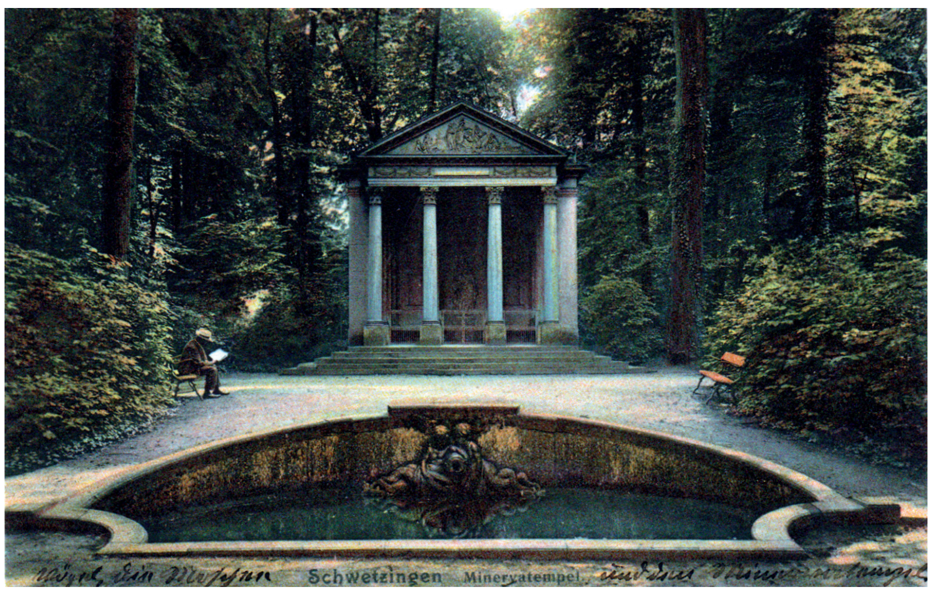
KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Schwetzingen Sarayı'nın Bahçelerinde Umut Dolu Bir Gezinti

Burney ve Mozart eşliğinde, heykeller, tapınak ve mabedler arasında "pek şiirî ağaçlı yollar"dan geçen Emre Aracı; "Umut olmadan hiçbir eser olmaz" cümlesinin aşkına, *Andante* okurlarını Schwetzingen Sarayı'nın bahçesine davet ediyor.

Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletindeki Schwetzingen Sarayı'nın adını daha önce hiç duymamıştım. Ta ki bir Heidelberg seyahati öncesi Şaziye Berin'in 1918-1919 yılları arasında Almanya'da öğrenciyken tuttuğu "Heidelberg Hatıratı"nı okuyuncaya kadar. Hakan Sazyek'in yayına hazırladığı *Bir Osmanlı Kızının Almanya Günlüğü* (Çolpan Kitap, 2020) I. Dünya Savaşı'nın kapanış yıllarında, üniversite eğitimi için Sultan Reşad'ın İstanbul'undan Heidelberg'e giden henüz 20 yaşındaki bir genç kızın kaleme aldığı hatıratını içeriyor. Doğal olarak gelecekte bir gün yayımlanacağı düşünülmeden, samimiyetle kelimelere dökülmüş olan bu "Hâtırât-ı Yevmiyye" bir asır öncesinin sıradanmış gibi gözüken pek çok gündelik anekdotunu içermekle birlikte barındırdığı küçük ipuçlarıyla kayıp bir geçmişe doğru kişisel bir yolculuğa çıkmak isteyenler için çok özel bir davetiyeye dönüşmekte gecikmiyor. Tıp eğitimi için Almanya'ya yollanan Şaziye Hanım

Şaziye Berin'in ziyaret ettiği Schwetzingen Sarayı'nın bahçesinde Minerva Tapınağı

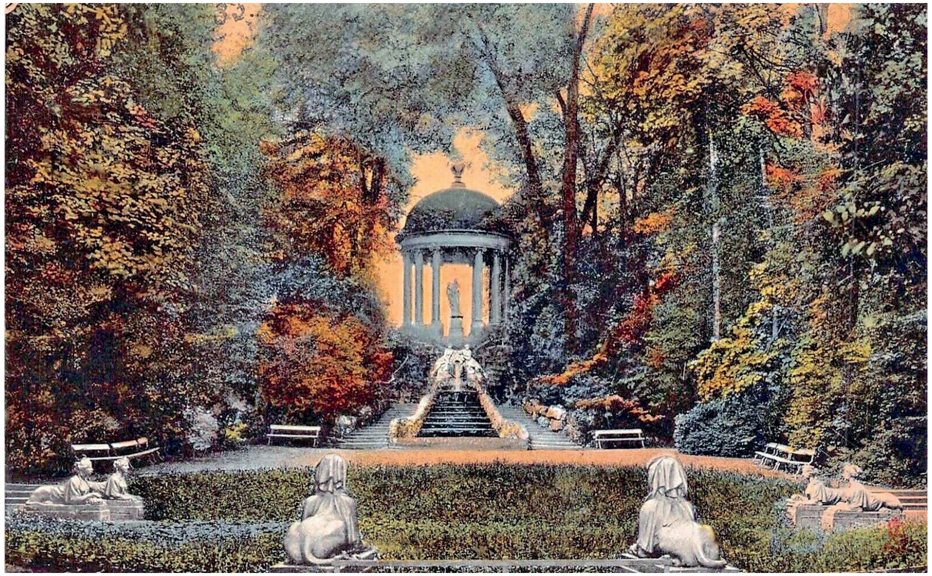

Prens Elektör Karl Theodor,
(Anna Dorothea Therbusch, 1763)

felsefe okumayı tercih ederek, düzenli olarak keman dersleri de almaya başlıyor. Neckar Irmağı'nda sandal kiralayıp kürek çekmeyi öğrenirken bir yandan da Goethe'nin şiirlerini ezberliyor, *Genç Werther'in Acıları*'nı okuyor, *Tristan und Isolde* operasına iki kişilik loca bileti alıyor. Resim yapmaya başlıyor ve hatta Liszt'in bir portresini dahi resmediyor. Bazı akşamlar hatıratını kendi penceresinin önünde ayın "sun'î ziyadan daha sevgili ziyası altında" yazmayı tercih ediyor. Mehtabın maneviyat aleminden dökülen o kurşuni renklerini güneşin maddiyatçı ışığına tercih eden ruhlara bir tür kılavuz oluyor bu hisler. Hatta onu hep çiçeklerle karşılayan, Heidelberg'de tanıdığı, kibar arkadaşı Muammer Bey'e "aydede" dediği için ""dede" deme bak. Ben onu hep genç görüyorum. İstanbul gibi" demeyi eksik etmiyor.

Şaziye Hanım hatıratının sayfalarına, doğum günü olan 15 Ağustos 1918'de, Muammer Bey'le Schwetzingen'e gittiğini kaydediyor ve sözlerine şöyle devam ediyordu: "Namütenahi bir bahçe içinde bir iki saat dolaştık. Muazzam havuzlar etrafında pek şiirî ağaçlı yollar. Camii gezdik. Minaresine çıktık. Pek zarif. Yunan mabedini temaşa ettik. Heykeller arasında, havuzlar, ağaçlar kenarında dolaştık". Bu satırları okuyunca pek şaşırmıştım; zira 1900'lerin başında Almanya'nın Schwetzingen kasabasında Yunan mabedlerinin, heykellerin arasında nasıl oluyordu da minaresine tırmanılacak kadar büyük bir cami yer alıyordu? Heidelberg'in 10 kilometre güneybatısındaki bu kasabaya mutlaka gitmeli ve Şaziye Berin'in hatıratını da yanıma almalıydım. Öyle de yaptım. Geçmişi 14. yüzyıla kadar giden Schwetzingen Sarayı Wittelsbach Hanedanı'na mensup Palatine Elektörleri'nin yazlık sarayı olarak geniş ve süslü bahçelerden oluşan muazzam bir kompleks olarak inşa edilmişti. Bugünkü şeklini 1697'de Prens II. Johann Wilhelm devrinde alacaktı. O sabah otobüsten iner inmez karşıma çıkan dört katlı, kayısı renkli, dış cephesi oldukça sade duran bu sarayın cetvelle çizilmiş simetrik bahçeleri, tapınakları, havuzları ne yazık ki henüz ilkbahar mevsimi gelmemiş olması itibarıyla soğuk ve terk edilmiş bir haldeydi. Ama yine de böylesine bir bahçede, doğayla baş başa olmanın tesellisi, asırlardır taş kesilmiş halde öylece duran tanrı ve tanrıça heykellerinin bakışları altında, aheste adımlarla yürümek ruhu yüceltmeye yetiyordu. Üstelik Şaziye Berin'in rehberliğinde hiç bilmeden geldiğim Schwetzingen Sarayı 18. yüzyılda senfonik repertuvarın gelişiminde büyük rol oynamış olan bir orkestranın yaz aylarında merkezi olmuştu. Burası güzel sanatlara ve bilhassa müziğe büyük önem veren Prens Elektör Karl Theodor'un himayesinde ve Johann Stamitz'in idaresinde gelişen, Mannheim Ekolü olarak da bilinen, ünlü Mannheim Orkestrası'nın yazları bin küsur kişilik saray erkânıyla birlikte taşındığı mekândı.

Mannheim ve Schwetzingen'i 1772 yazında ziyaret eden ünlü İngiliz müzik tarihçisi Dr Charles Burney, "generaller ordusu"na benzettiği ve zamanında Stamitz'in şekillendirdiği, Avrupa'da bir hayli nam salmış olan, bu orkestrayı bizzat dinlemiş ve ertesi yıl yayımladığı *The present state of music in Germany, the Netherlands, and United Provinces* kitabında "bu orkestrada belki de Avrupa'daki herhangi başka bir

5 Haziran 1912 tarihli bir kartpostalda Apollo Tapınağı, (Emre Aracı Koleksiyonu)

Bugün de temsillerin devam ettiği Schwetzingen Sarayı'nın Rokoko Tiyatrosu

Dr Charles Burney, (George Dance, 1794, Milli Portre Galerisi, Londra)

orkestrada olduğundan daha fazla solo çalgıcı ve iyi besteci bulunmaktadır. Bu topluluk bir savaşı planlamak kadar onu savaşmak için de eşit derecede uygun olan bir tür generaller ordusudur" yazmıştı. Ayrıca Burney'nin günlüğünün satırlarında da belirttiği gibi Mannheim ve Schwetzingen "Stamitz'in dâhi dehasının ilk kez keşfiyle" performans kalitesine duygusallık ve dramatizm kazandıran "Crescendo" ve "Diminuendo" gibi dinamik efektlerin doğduğu yerlerdi. Burney bu olguyu şiirsel bir dille anlatırken, daha önceleri sadece yankı efekti gibi kullanılan "Forte" ve "Piano"nun "resim sanatındaki kırmızı veya mavi tonlar gibi müzikal renkler olduğu da keşfedildi" diye yazacaktı. Henüz ilkbaharın rengârenk tonlarının patlamadığı, kuru ağaçların yapraklara bürünmediği, değişen mevsimin müjdecisi olan beyaz ve sarı nergislerin uzaktan yaklaşan bir orkestranın habercisi havasında yalın başlarını salladıkları bu dev bahçede bir zamanlar Burney'nin de yürümüş olduğunu düşünmek bir müzik tarihçisi için elbette keşfe doyum olmayan bir heyecan idi. Schwetzingen'deki Fransız, İtalyan ve İngiliz karışımı bahçede elinde tuttuğu liriyle sütunlu tapınağının içinden yaklaşan ilkbaharı sabırsızlıkla bekleyen Apollo'yu sıcak bir Ağustos günü Burney de görmüş olmalıydı. Aradan geçen 250 yıla rağmen değişmeyen bahçeler, heykeller ve tapınaklar insanoğlunun yarattığı bu cennette zaman kavramını bir anda ortadan kaldırıp götürüyordu. Zira benzer duygularla 5 Haziran 1912'de bu parkı ziyaret eden birisi Apollo Tapınağı'nın eski bir kartpostalına o anı unutmamak için not düşmüştü. Sanki geriye kalan o anılar bu bahçenin ruhunu besliyor gibiydi.

Heidelberg'deki tarihi köprüde de adı yaşamaya devam eden Karl Theodor tam anlamıyla Aydınlanma Çağı'nı kişiliğinde benimsemiş bir hükümdardı. Zengin bir kütüphanesi vardı; flüt ve viyolonsel çalardı. Sarayında her akşam bir konser verilir, kapıları halkına açık olan saray tiyatrosunda ise opera temsilleri hiç eksik olmazdı. Nitekim Burney Schwetzingen'deki bu saray tiyatrosunda 9 Ağustos 1772 akşamı İtalyan besteci Antonio Sacchini'nin *La Contadina in Corte* operasını izlemişti. Prens Elektör Karl Theodor, eşi Kontes Elisabeth Auguste ve Saksonya prensesi de bu temsilde hazır bulunmuşlardı. Tiyatro, küçük olmasına rağmen elverişli bir mekândı. Süslemeler ve kıyafetler ustaca ve zarifti; üstelik Paris veya Londra'nın büyük opera salonlarında çok daha fazla görevli ve figüran vardı. Burney operanın dans kısımlarında sahnede yüzden fazla sanatçının rol aldığını da yazıyor ve opera bitiminde bahçeye açılan kapısından çıktığı anı ise şu kelimeleriyle ölümsüzleştiriyordu: "Yazın Schwetzingen'deki operadan çıkıp, Elektör'ün Fransız tarzında son derece güzel olan bahçelerine girmek, hayal edilebilecek en neşeli ve görkemli manzaralardan birini sunar".

Böylesine şiirsel bir bahçede o gün yürüyerek Charles Burney'nin tasvir ettiği saray tiyatrosunun bahçeye açılan kapısını bulmak ne de heyecan verici bir histi. Ancak ne yazık ki içeride bir prova gerçekleşiyor olmasına rağmen, Avrupa'nın perdelerini 1753'te açmış, en otantik saray tiyatrolarından birisi olan Schwetzingen Saray Tiyatrosu'nun içini, ara esnasında kapı aralığından dahi olsa, bütün ricalarıma rağmen görememek ve sadece kapı tokmağını görmekle yetinmeye mecbur bırakılmak ise hiçbir zaman unutamayacağım hayal kırıklıklarından birisi olacaktı. Dolayısıyla tasvirleriyle 250 sene

Mozart ailesi de Schwetzingen'den geçmişti, (Louis Carrogis de Carmontelle, 1763)

öncesinden imdadıma yetişen Burney'e bir kere daha teşekkür etmem gerekiyor. Hiç olmazsa o gün onun anlatımıyla o Rokoko tiyatroyu dışarıdan da olsa yaşamış oldum. Ama bir de Mozart ailesi vardı teşekkür edilmesi gereken; çünkü yedi yaşındaki Mozart da, babası Leopold, annesi Anna Maria ve ablası Nannerl ile birlikte, Türkiye'nin Klasik Müzik Dergisi *Andante*'nin bir önceki sayısında yer alan Heidelberg yazımda da bahsettiğim gibi, Schwetzingen Sarayı'ndan 1763 yazında geçmişti. Aile 14 Temmuz'da Schwetzingen'e varmış, Mozart ve Nannerl 18 Temmuz'da Karl Theodor ve Elisabeth Auguste'un huzurlarında sarayın "Salle de Jeu" olarak bilinen salonunda bir konser vermişti. İki hafta kaldıkları Schwetzingen'den kaleme aldığı 19 Temmuz 1763 tarihli mektubunda "Orkestra şüphesiz Almanya'nın en iyisi. Tamamen genç ve iyi karakterli insanlardan oluşuyor; sarhoş, kumarbaz veya ahlaksız kişiler hiç değiller" diye yazan Leopold Mozart da Karl Theodor'un Mannheim orkestrasından bir hayli etkilenenler arasındaydı, (Simon P. Keefe (editör), *The Cambridge Companion to Mozart*, Cambridge, 2003, s. 20). Aynı mektup Elektör'ün ve saray erkânının Mozart'tan ne kadar etkilenmiş olduklarını da dile getiriyordu. Mozart'ın Schwetzingen'i tekrar ziyaret etmesi için aradan epeyce bir zaman geçecekti. 24 Ekim 1790'da *Figaro'nun Düğünü* operasını yönetmek için Mannheim'a geri dönmüş ve o ara bir öğleden sonra gezisi onu Schwetzingen Sarayı'nın bahçelerine tekrar geri getirmişti. Mozart'ın doğumunun 250. yılında ise bu önemli ziyaretlerinin anısına "Salle de Jeu"ye "Mozartsaal" adı verilecek, 1969'dan beri de sarayda her yıl Mozart Festivali düzenlenmeye başlayacaktı. Mozart *Idomeneo* (1781) operasını da Karl Theodor için bestelemişti.

Fransız mimar Nicolas de Pigage'ın (1723-1796) planlarını çizdiği Schwetzingen Saray Tiyatrosu'nun içini belki görememiştim, ama aynı mimarın tezgâhında planları çizilmiş, daha önce eşi veya benzerini hiç görmemiş olduğum, 18. yüzyıldan kalma bir başka yapı beni o gün Schwetzingen'in bahçesinde ağaç dallarının arasında beliren çifte minareleriyle karşılamıştı. Elimde tuttuğum Türkçe kılavuz kitabında yazılı olduğu üzere burası "Schwetzingen Saraybahçe Camii" idi ve inşaat çalışmalarına müzik, sanat ve edebiyatın sarayından hiç eksik olmadığı Karl Theodor'un 1774 tarihli emriyle başlanmış, inşaatı 1779'dan 1795'e kadar sürmüştü. Kılavuz kitapçığın belirttiği üzere, Egzotik "Turquerie" modasının etkisiyle ve ibadet amacı güdülmeden tasarlanan "Schwetzingen Camii Avrupa'da 18. yüzyıldan kalan ve aydınlanmış ve hoşgörülü bir dünya görüşü ifadesinin tek bahçeli camii" olarak yaratılmıştı. Kapısı inşaatının tamamlandığı andan itibaren bahçeyi gezen herkese açıktı. Pek çok seyahatnamede "rüyalara davet eden romantik bir yapı" olarak tanımlanan caminin bahçesinde Mannheim Ulusal Tiyatrosu 4 Haziran 1921'de Mozart'ın *Saraydan Kız Kaçırma* operasını açık havada sahnelemişlerdi. Zira bahçesinde bir zamanlar Mozart'ın da dolaştığı böyle bir sarayda onun bu ünlü Türk operasına bundan daha anlamlı bir dekor olabilir miydi? Doğu'yla Batı'yı hibrid mimarisinde birleştiren bu sihirli bahçenin içindeki caminin kapısından içeri girip de kubbedeki Arapça ve Almanca özlü sözlerin transkripsiyonlarını kılavuz kitabımda okumaksa ibret dersi almak gibi bir şeydi. Bir tanesinde şöyle yazılıydı: "Umut olmadan hiçbir eser olmaz". O kubbenin altında hatıratının sayfalarını açıp Schwetzingen ziyaretiyle ilgili bölümü o gün tek başıma okuyarak andığım Şaziye Berin'i bu topraklara bir asır önce getiren de o aynı öğrenmek umudu değil miydi? Dünyada bu kadar güzel hoşgörü örnekleri vardı da neden insanoğlu bunlardan hep habersiz ya da bunlara kördü? "Umut olmadan hiçbir eser olmaz"; hayatın hayal ve kalp kırıklıkları arasında, sırf bu özlü sözü okumak için dahi, Schwetzingen Sarayı'nın bahçesinde, mevsim ne olursa olsun, o heykeller, tapınak ve mabedler arasında "pek şiirî ağaçlı yollar"dan geçerek Burney ve Mozart ile gezinti yapmaya değerdi...

Schwetzingen Saraybahçe Camii, (fotoğraf Emre Aracı)

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.